פורים ב

א. גרסינן בגמראי (בטעם תקנת ה־נביאים לקרוא את המגילה בפורים): „ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה (ביציאת מצרים אמרו שירה על הים[2]. רש״י), מ־מיתה לחיים לא כל שכן. אי הכי הלל נמי נימא, (ומשני[3]) לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. יציאת מצרים דנס ש־בחוצה לארץ היכי אמרינן שירה, (ומתרץ) כדתניא עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה, משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לו־מר שירה. רב נחמן אמר קרייתא זו הלילא (קריאת המגילה זו היא ההלל). רבא אמר[4] בשלמא התם (ביציאת מצרים) הללו עבדי ה׳[5] ולא עבדי פרעה (שהרי לחירות יצאו. רש״י), אלא הכא הללו עבדי ה׳ ולא עבדי אחשורוש, אכתי עבדי אחשורוש אנן (דלא נגאלו אלא מן המיתה. רש״י)״.

ונמצא, שיש ג׳ טעמים שלא תיקנו לומר הלל בפורים: א) לפי שנס פורים הי׳ בחוצה לארץ. ב) קריאת המגילה היא ב־מקום הלל[6]. ג) לפי שאי אפשר לומר[7] „הללו עבדי ה׳ (ולא עבדי אחשורוש)״, כי „אכתי עבדי אחשורוש אנן״.

והיינו, שלטעם הא׳ והג׳ אין חיוב לומר הלל, ואילו לטעם הב׳ חייבים בהלל, אלא שיוצאים חובת הלל בקריאת המגילה (ול־דעת המאירי[8] נפק״מ להלכה, במי שאין לו מגילה, דלטעם „קרייתא זו הלילא״ חייב בקריאת הלל).

ולכאורה צ״ע בטעם הג׳ „אכתי עבדי אחשורוש אנן״ (ופרש״י ד„לא נגאלו אלא מן המיתה״) — הרי קושיית הגמ׳ עדיין ב־מקומה עומדת: „ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן״. וכי משום שאין המצב מתאים להפסוק „הללו עבדי ה׳״ ה״ז פוטר את האדם מל־הלל לה׳ על גאולתו „ממיתה לחיים״ (ש־גדולה יותר מגאולה „מעבדות לחירות״)?

ועכצ״ל, שהענין ד„עבדי ה׳״ נוגע ל־עצם אמירת הלל, דכאשר חסר תנאי זה ה״ז מעכב מלומר הלל, דרק קריאת ה־מגילה תיקנו מפני הק״ו „ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן״, אבל בשביל אמירת הלל זקוקים למצב של „עבדי ה׳״.

ב. והנה בגמ׳ שם ממשיך „בין לרבא בין לר״נ קשיא [ובפרש״י: „בין לרבא, ד־אמר להכי לא אמרי הלל דאכתי עבדי אחשורוש הוו, הא לאו הכי אמרינן. בין ל־רב נחמן, דאמר קריאת המגילה במקום הלל״] והא תניא משנכנסו לארץ לא הוכ־שרו כל הארצות לומר שירה, (ומשני) כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון״. ומשמע, דגם לדעת רבא יתכן חיוב הלל גם לאחרי

---

1) מגילה יד, א.

2) בטורי אבן מגילה שם הקשה על פרש״י, ומ־פרש באו״א (דקאי על אמירת הלל בליל ראשון דפסח). ואכ״מ.

3) ראה (בג׳ טעמים שבמגילה שם) גם ערכין י׳, . — וביר׳שלמי פסחים (פ״י ה״ו) הובאו רק טעם הא׳ והג׳. ע״ש.

4) ברש״י גריס „אמר רבא״ (וראה הגהות מה־ר״ץ חיות מגילה שם). וברי״ף (וכ״ה בהגהות הב״ח) גריס „מתקיף לה רבא מי דמי״. וראה בס׳ שצויינו לקמן הערה 20.

5) תהלים קיג, א.

6) וכ״ה ברמב״ם הל׳ חנוכה פ״ג סה״ו.

7) כ״ה בריטב״א מגילה שם. שיטת ריב״ב לרי״ף שם. וראה ל׳ המאירי שם.

8) מגילה שם. — וראה לקמן בפנים סוף ס״ג.

שגלו ישראל על נס שנעשה בחוצה לארץ („חזרו להכשירן הראשון").

ולכאורה תמוה, הרי לדעת רבא, כ"ז שלא נגאלו „מעבדות לחירות" אין אומ־רים הלל, וא"כ איך שייך חיוב הלל ל־אחרי „שגלו" ונמצאים במצב של „אכתי עבדי" (וכמפורש בר"ן[9] ש„האי טעמא ד־רבא סגי לכל נס העשוי בחוצה לארץ בעוד שישראל בגלות")[10]?

ג. ויש לומר הביאור בכל זה:

כל ג' הטעמים הנ"ל לזה שלא תיקנו לומר הלל בפורים, יסודם בנקודה אחת — שנס פורים לא הי' נס גלוי [שהרי לא מצינו בכל פרטי הנס דפורים ענין של שידוד מערכות הטבע וביטול מנהגו של עולם][11], ורק שהי' „נראה[12] בשכל שכל הסבות היו למעלה מהטבע"], ואילו תקנת קריאת הלל אינה אלא על נס שבגלוי דוקא[13]. ועד שאמרו[14] „הקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף", דאע"פ שאנו מודים לה' בכל יום בתפלה[15] „על נסיך שבכל יום עמנו", הרי שהוא ית' עושה לנו נסים „בכל יום" — מ"מ אין זה מחייב אמירת הלל (ואדרבה, „הקורא הלל בכל יום כו'"), לפי שאינם נסים גלויים, ואמירת הלל היא דוקא על נס גלוי, כנ"ל[16].

אלא שיש חילוק עיקרי בין „נסיך שב־כל יום עמנו" לנס פורים, ד„נסיך שבכל יום עמנו" הם החסדים הבאים בהנהגה טבעית, ונק' „נסיך" לפי שבאמת אפילו הנהגת הטבע ה"ה ענין של נסים (וכמבואר בכ"מ, שהטבע עצמו הוא „נסים[17] רבים מתמידים ותכופים כו'"), משא"כ נס פורים הרי כל כולו היא הנהגה נסית, אלא שהנס הי' מלובש בדרכי הטבע[18].

ולכן יש מקום לשקו"ט אם יש חיוב אמירת הלל בפורים: מצד הנס שבמאורע דפורים — יתכן שיש חיוב באמירת הלל[19],

---

9) לר"ף מגילה שם.

10) בשו"ת חת"ס (או"ח סקצ"ב) כ', דלרבא, מה שאמרו „כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון" — „ראוי לחזור קאמר, אבל אין לנו", „כיון דכל הנסים שנעשו ושייעשו טרם גאולה העתידה אכתי עבדי או"ה אנן" [ועפ"ז מבאר שם הא שבערכין שם הקשה רק על ר"נ ולא על רבא, ע"ש].

אבל לכאורה ה"ז פי' דחוק, שהרי מ"ש רבא „אכתי עבדי אחשורוש אנן" הוא הוא גדר הגלות המונע מלומר הלל, וא"כ איך מתאים שוב לומר (כעין סברא הפוכה) שדוקא כשגלו ראוי לומר הלל („חזרו להכשירן הראשון"). ואכ"מ.

11) באבודרהם הל' ברכת הראי', דגם בפורים „יצא ממנהג העולם מפני ב' דברים", אבל גם ב' הדברים שמפרט שם אין בהם שידוד מערכות הטבע ואינם נסים גלויים כ"כ (ע"ש), וכוונתו שמצדם חל על זה גדר „נס" המחייב ברכת „שעשה נסים".

12) ל' התו"א מג"א (צג, ריש ע"ד. ק, א). וראה גם אוה"ת לתהלים (יהל אור) ע' קנד: „ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו וה"ז גילוי אלקות כו'". — וראה לקמן הערה 19.

13) וכלשון הירושלמי (פסחים שם) „כשהקב"ה עושה לכם ניסים תהו אומרין שירה" (משא"כ בבבלי שם (קיז, א) „שיהו אומרין אותו .. על כל צרה וצרה .. ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן").

14) שבת קיח, ב.

15) ברכת מודים בתפילת העמידה. וראה אוה"ת שבהערה הבאה.

16) ראה מדרש תלפיות אות ה' ערך הלל הג־דול. אוה"ת לתהלים שם (ע' קנד־ה). אוה"ת ברא־שית יט, א. ועוד. לקו"ש חכ"ו ע' 16 ואילך.

17) ל' האוה"ת לתהלים שם מחכמי המחקר. וש"נ.

18) ראה ביאור ג' אופנים אלה [נס גלוי, נס המלובש בטבע, הנס שבהנהגת הטבע עצמה] ע"ד החסידות — אוה"ת לתהלים שם. וראה סה"מ מלוקט ח"ד ע' רכה ואילך.

19) ראה אוה"ת שם, דכיון ד„נס פורים .. ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו .. ע"ז שייך לומר הלל".

אלא שלכאורה צ"ע, שהרי בפועל אין אומרים

ואילו מצד לבוש הטבע שבנס פורים — י"ל שפטורים מהלל (ע"ד העדר אמירת הלל בכל יום).

ועפ"ז יש לבאר דעת רב נחמן „קרייתא זו הלילא", דיש לומר, שאין כוונתו שלא תיקנו לומר הלל בפורים לפי שכבר תקנו לקרוא את המגילה ולכן אין צורך (גם) באמירת הלל — אלא שאמירת הלל ב־פורים לא תתכן אלא בקריאת המגילה: מצד עצמו אין אדם מרגיש הנס שבמעשה פורים באופן המחייבו באמירת הלל (ש־היא על נס שבגלוי דוקא כנ"ל), כ"א דוקא בקריאת המגילה אפשר לו להלל את השם על נס זה — דלהיותה א' מכ"ד כתבי קודש, חלק מתורת אמת ו„תורה אור", הרי בה ועל ידה מואר ומורגש אמיתית הענין, שזה הי' נס מאת הקב"ה (ורק שנתלבש בלבושי הטבע). וזהו מ"ש ר"נ: „קרייתא זו הלילא", והיינו שבקריאתה של המגילה בה תלוי' וגם כלולה אמירת ההלל.

[ונפק"מ למעשה, שלפי הסברה זו, הנה גם מי שאין לו מגילה אינו אומר הלל. וזהו בהתאם למ"ש באחרונים[20] ד„מסתימות דברי הפוסקים משמע דאין בו הלל לעו־לם", אלא שהם ביארו, דמאחר שלא תיקנו חכמים הלל בפורים, שוב אין מקום ל־אמירתו גם אם אין לו מגילה. וע"פ הנ"ל ה"ז יתירה מזה, דמלכתחילה לא תתכן אמירת הלל בפורים אלא בקריאת מגילה בלבד].

ד. והנה טעם הדבר, שעל נס פורים אי אפשר לומר הלל להיותו נס המלובש ב־טבע, יש לבאר בשני אופנים:

א) זהו מצד החפצא דהנס, שנס ה־מלובש בטבע אינו בגדר נס המספיק ל־חייב אמירת הלל (כמו בהנהגה הטבעית, עם היותה גם היא „נסיך שבכל יום עמנו", שאינה מחייבת לומר הלל, ואדרבה, אסור לומר הלל על הנהגה זו).

ב) זהו מצד חסרון הגברא, דלהיות ש־קשה לאדם להכיר הנס שבהנהגה זו לכן אי אפשר לתקן ולחייב אמירת הלל ע"ז.

ויש לומר, שזהו החילוק בין שני ה־טעמים שאין חיוב של אמירת הלל כלל בפורים — (א) לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ, (ב) אכתי עבדי אחש־ורוש אנן:

לטעם הא' ה"ז מפני החפצא דהנס: ידוע שבהשגחה האלקית יש חילוק בין ארץ ישראל וחוץ לארץ, דעל ארץ ישר־אל נאמר[21] „עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה", שההשגחה ה־אלקית שם היא באופן גלוי, משא"כ בחוץ לארץ שההשגחה האלקית מסתתרת שם בלבושי הטבע[22]. ולכן ס"ל מ"ד זה שנס הנעשה בחו"ל (שאין שם השגחה גלוי', ש־לכן גם הנס מלובש ומוסתר בטבע[23]) אינו מסוג נס המחייב אמירת הלל.

הלל בפורים. ואולי קאי להדיעה „קרייתא זו הלי־לא". ולהעיר ממחז"ל (פסחים קיז, א) „מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע כו'".

או יש לומר, שמצד גדר הנס שבפורים „שייך לומר הלל", היינו שאינו מושלך כמו אמירת הלל בכל יום (על נסיך שבכל יום עמנו) דה"ז מחרף ומגדף. אבל זה שפועל שאין אומרים הלל מצד הטעמים שבגמ', שייך להא שהנס הי' מלובש בטבע, כבפנים. ועצ"ע.

20) ברכי יוסף או"ח סו"ס תרצג. שערי תשובה שם. שו"ת חת"ס שם. ועוד. — וראה שד"ח כללים מערכת ההי"א כלל עב. אסיפת דינים מערכת פורים ס"א. ושו"ג.

21) עקב יא, יב.

22) ראה תניא אגה"ק סכ"ה (קלט, ב) ועוד, שבארץ העמים נמשכת השפעת החיות ע"י ה־התלבשות בע' שרים כו'. וידוע הביאור במחז"ל (ע"ז ח, א) ישראל שבחו"ל עובדי ע"ז בטהרה הן (ראה תו"ח וארא קו, ב. סה"מ תרנ"ז ע' נח ואילך. ועוד).

23) ראה עד"ז חדא"ג מהרש"א ערכין שם.

ורבא ס"ל, שלאחרי שגלו אין המקום דחוצה לארץ שולל האפשריות דאמירת הלל[24], והחסרון הוא מצד הגברא, „אכתי עבדי אחשורוש אנן", שבכדי לומר הלל צריכים להיות „עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש", דרק מי שהוא במעלת „עבדי ה'" יכול להרגיש את ההנהגה הנסית בנס המלובש בטבע. משא"כ כאשר ישראל משועבדים לאומות העולם, אי אפשר להם להגיע להרגשה זו ובמילא אין מקום לאמירת הלל.

ה. ויש לבאר הענין בעבודת האדם:

החילוק בין ארץ ישראל וחוצה לארץ באדם עצמו הוא ההפרש בין עניני נשמתו ועניני גופו[25], שבנשמת האדם שהיא „חלק אלקה ממעל ממש"[26] נרגש האור האלקי בגילוי (ע"ד הענין ד„עיני ה' אלקיך בה"), משא"כ בעניני הגוף שהוא „חוץ" להתגלות זו.

וזהו תוכן הדיעה הא' שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ, דאמירת הלל היא ההילול על התגלות אלקית[27], וזה שייך רק מצד נשמת האדם, שהיא מרגישה התגלות זו, ולא הגוף.

ועפ"ז יש לבאר (בפנימיות הענינים) דעת רבא שאין אומרים הלל על הנס דפורים לפי ש„אכתי עבדי אחשורוש אנן" ומ"מ ס"ל „כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון":

זה ש„אכתי עבדי אחשורוש אנן" הוא רק בנוגע לעניני הגוף, משא"כ בנוגע לעניני הנשמה, הרי מאז מתן תורה נעשו ישראל „עבדי ה'" לעד[28], וכמפורש בכתוב[29] „כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם", וכמחז"ל[30] „שטרי קודם" [וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם אביו[31], ש„רק גופותינו ניתנו בגלות ובשעבוד מלכיות, אבל נשמותינו לא נמסרו לגלות ושעבוד מלכיות"].

ולכן לא שלל רבא גדר ההלל בזמן הגלות, כי עניני הנשמה לא נפגעו על ידי הגלות, ובהם אפשר להיות הילול: ורק על נס פורים, שהי' מלובש בטבע, אי אפשר להיות הילול*[31], כי בשייכות לטבע (היינו דברים גשמיים, ובאדם עצמו — עניני הגוף[32]), „עבדי אחשורוש אנן".

ורב נחמן ס"ל „קרייתא זו הלילא", שבכח התורה אפשר לאדם להמשיך התגלות אלקות גם בעניני הטבע, שגם בהם יורגש אור הקדושה.

ובעבודת האדם — כאשר הוא עובד את השם בכל עניניו הגשמיים באופן ש„כל מעשיך יהיו לשם שמים" ו„ובכל דרכיך

---

24) ראה חדא"ג שם, „משום דודאי כשישראל על אדמתן אין השכינה שורה אלא בא"י במקום קדושה .. אבל כשגלו הרי גם שכינה עמהם בחו"ל".

25) ראה גם סה"ש תנש"א ח"א ע' 7-156.

26) ל' התניא ח"א רפ"ב.

27) ד„פי' הלל הוא ענין המשכת האור והגילוי מלשון (איוב כט, ג) בהילו נרו" (לקו"ת צו יד, ד. ועד"ז בתו"א וישב ל, א. ובכ"מ).

28) ראה גם מחזיק ברכה (להחיד"א) או"ח שם. ושם, שלכן לא נקט הרמב"ם להלכה טעמי' דרבא (כנ"ל הערה 6), כי „אינו (טעם) מרווח".

29) בהר כה, נה.

30) רש"י שם. תו"כ ורש"י שם, מב. — וראה גבורות ה' להמהר"ל פס"א.

31) שיחת ג' תמוז תרפ"ז (לקוטי דיבורים ח"ד תרצב, א. סה"מ תרפ"ז ע' קצו. סה"מ קונטרסים ח"א קעה, ב. ועוד).

*31) וראה לעיל הערה 19.

32) ולהעיר, ששמחת פורים היא ע"י משתה, שמתה גשמית דוקא. וע"פ המבואר בפנים י"ל, שאין זה רק לפי שגזירת המן היתה על הגופים (ראה לבוש וט"ז או"ח סי' עתר), אלא שייך גם לאופן הנס, דכיון שבא בלבושי הטבע, לכן פועל יותר על הגוף.

דעהו", אזי הוא ממשיך בהם התגלות אלקות ע"ד עניני נשמתו.

וזהו גם הפירוש הפנימי במחז"ל[33] „מיסמך גאולה לגאולה", שצריכים להסמיך גאולת פורים לגאולת פסח, שגאולת פסח, שבאה על ידי „שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם"[34] ובנסים גלויים, פעלה שבני ישראל יהיו „עבדי ה' ולא עבדי פרעה", ותכלית הכוונה היא להסמיך ולהמשיך „גאולה" זו גם בגאולת פורים, שגם בעניני הטבע יהי' נרגש שבעצם הם עניני נסים,

עדי קיום היעוד[35] „ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר", בגאולה האמיתית והשלימה, במהרה בימינו ממש.

(משיחת פורים תשכ"ב)

33) מגילה ו, סע"ב.

34) ל' ההגדה.

35) ישע' מ, ה.